(6)

İZMİR LEVANTENLERİ ÜZERİNE İNCELEME

Yrd. Doç. Dr. Muharrem YILDIZ[49]

ÖZET

Levanten kavramının ortak bir tanımı yoktur. Genellikle, 17.yy.'dan itibaren çeşitli sebeplerle Osmanlı topraklarının liman şehirlerine yerleşen; İngiliz, Hollandalı, İtalyan, Fransız, Macar ve Slav kökenli topluluklardır. Müslüman olmadıkları hâlde çeşitli kültürlerle iletişim kurarak sosyal kültürel ve ekonomik alan başta olmak üzere Müslümanlarla aynı çatı altında yaşamayı başarmışlardır. Özellikle ticari faaliyetlerle ön plana çıkmışlardır. Mütareke ve işgal döneminde, Levantenler Yunanlılara karşı Türklerin yanında yer almışlardır. Günümüzde de İzmir ve İstanbul gibi şehirlerde siyasi ve ekonomik anlamda etkinlikleri sürmektedir. Levantenlerin Osmanlı-Türk tarihinde önemli bir etkisi olmasına rağmen Türk tarihçileri tarafından çok fazla araştırma konusu yapılmamıştır. Makalede, Osmanlı Devleti döneminde ve günümüzde, büyük liman kentlerinden biri olan İzmir'de yaşayan Levantenler incelenmiştir. Bu çalışma; yerinde gözlem, röportaj, literatür ve kaynak tarama yöntemleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Levanten, Azınlıklar, Rum.

ABSTRACT

There isn't a common definition of the concept of the Levantines. Usually, who have settled in the port cities of Ottoman territories for various reasons from the 17th century, are British, Italian, French, Hungarian and Slavic- based communities. Although they aren't Muslims, by communicating with various cultures, mainly in the social, cultural and econumic fields, they've been able to live with Muslims. Particularly they have stood out in the commercial activities. During armistice ad occupation, Levantines took part in the Turks against the Greeks. And still, in cities such as Istanbul and Izmir, political and economic activities carry on. Levantines, despite having a significant impact on the Ottoman-Turks, haven't been searched thoroughly. In the article, Levantines who have been living in Izmir, one of the great port cities, in the time of Ottoman Empire and today, are investigated. This study is discussed by the methods of obvervation, interview, literature and scanning resources.

Keywords: Izmir, Levantine, Minorities, the Greek.

GİRİŞ

İzmir tarih boyunca "Anadolu'nun önemli ticaret merkezlerinden biri olmuştur. M.Ö.3000 yıllarında kurulmuş[50] olan ve birçok medeniyetin yaşadığı bu şehir, özellikle 17-19. yüzyıllarda Levantenlerin yoğun olarak yaşadığı bir şehir hâline gelmiştir. Bu dönemde İzmir'in önemli bir ticaret merkezi olmasında ve ticaret hayatının gelişmesinde Levantenler önemli bir yol oynamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan çeşitli milletlere mensup yabancılar Osmanlıların kendilerine tanıdığı ticari ayrıcalıklar (kapitülasyonlar) nedeniyle önemli bir ekonomik gücü ellerine geçirmişlerdir. Bu yabancılar değişik ülke, ırk, dil ve din gibi

[49] D. Ü. İlahiyat Fak. FDB. Dinler Tarihi, e-posta: dr.m.yildiz007@hotmail.com
[50] Ekrem Akurgal, Eski İzmir I.Yerleşme Kantları ve Athena Tapınağı, Ankara,1983, s.103

farklılıklarına rağmen azınlık psikolojisi, ortak yarar ve akrabalık ilişkilerine dayanan bir yaşama düzeni oluşturmuşlardır.

Bu çalışmada, Levanten kavramı üzerinde yapılan tanımlamalar ve coğrafi alan olarak İzmir'e yerleşmelerine etken olan etmenler ile birlikte İzmir Levantenleri ele alınmaktadır. Çalışmanın birinci kısmında Levanten kavramı ve Levantenlerin ait oldukları kimlik yapısı, ikinci kısmında İzmir ve İzmir Levantenleri ayrıntılı bir şekilde irdelenmiş ve sonuç kısmında ise diğer azınlıklar ve onların Levantenlerle olan ilişkileri incelenmiştir.

1. LEVANTEN KELİMESİ ÜZERİNE

Levanten kelimesi; Fransızca Güneş'in doğması anlamında da kullanılan "Lever" kelimesinden türemiştir. Kelime olarak ise, doğulu, doğuya ilişkin veya doğuda yaşayan manalarına gelmektedir.[51] Günlük dilde bu adın yaygınlaşması, Venedikliler ve öteki Avrupalı tüccarlar aracılığıyla, Haçlı seferleri sonunda Sur ve Sayda gibi kentlerle ticaretin geliştiği döneme rastlar.[52] Küçük Asya (Anadolu) ve Suriye kıyılarını kapsayan Levant, bazen Yunanistan ve Mısır'ı da içine alacak biçimde geniş tutulmuş, bazen de Anadolu anlamında ya da Orta Doğu ve yakındoğu ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır.[53] Coğrafi olarak doğu'dan maksat, Orta Doğu veya Yakın Doğu tabirleriyle paralellik arz eden ve Akdeniz'in doğu kısmı olarak tanımlanabilen bir konumu ifade etmektedir. Bu anlamda, Fransızca'da ki Levant kelimesi çoğu zaman Osmanlı topraklarını kapsayan bir bölgeyi nitelemektedir.[54]

Bu konuda yapılmış olan çalışmalara baktığımızda; kimileri Levantenleri Roma Katolik Kilisesine mensup olup şarka yerleşmiş batılı insanlar olarak değerlendirir. Kimisi olaya sosyo-ekonomik bir anlam katar ve Levantenleri dinî kimliklerini bir kenara bırakmış doğuda yaşayan batılı tüccarlar olarak ifade eder. Bazıları da Levantenlerin gerçek menşeini Haçlı seferlerine kadar götürür ve o dönemlerde Orta Doğu'da kurulmuş olan Latin devletlerinden arda kalanlar olarak açıklamaktadırlar. Bu vb. yaklaşımları daha da artırmak mümkündür. Levantenler meselesinin öncesinden beri üzerinde kesin mutabakata varılamayan bir konu olduğunu düşündüğümüzde konunun ne kadar karışık olduğunu anlamak zor olmayacaktır.

Ortak kabul edilen bir tanımlaması olmayan Levantenler, yerli azınlık gruplar ile Batılı insanlar arasında farklı bir toplum ve kültür olarak görülmektedir. Bu toplumu meydana getirenler, İngiliz, İtalyan, Fransız, Macar ve Slav kökenlidir.

1.1. Levant veya Levanten Kelimesi Üzerine Yapılan Tanımlamalar

Memalik-i Osmaniye'de doğmuş Frenklilerdir.(Herhangi bir Avrupa milletine mensup insan)[55] Tatlı su Frenki demektir. Yani; Frenklik taslayan ve Garp âdetlerini taklit eden Şarklı Hıristiyanlar hakkında kullanılan tabirdir.[56] Levanten; Avrupa asıllı olup Yakın Doğu ülkelerinde yerleşmiş kimse. Uzun yıllar Osmanlı Devleti idaresinde bulunan Yakın Doğu Ülkelerine, özellikle kapitülasyonların kabulünden sonra çeşitli sebeplerle gelip yerleşmiş olan Avrupalılar, zamanla kendi aralarında başka ırktan olanlarla evlenerek hayli çoğalmışlardır. İçinde bulundukları şartların neticesi olarak, şive v.b.yönlerden değişik bir

[51] Bülent Şenocak, Levant'ın Yıldızı İzmir, İzmir, 2008, s.12
[52] Şenocak, a.g.e., s.13
[53] Ana Britannica, c.14, s.427
[54] Ethem Eldem, 6-8 Mart 1998 tarihinde Ege Üniversitesi'nde, İzmir'de Avrupa Öğrencileri Genel Forumu'nda
Yaptığı "Levantenler ya da Avrupalılar" toplantısı panel metni.
[55] Redhouse 1880 tarihli baskısı, s.177
[56] Mehmet Ziya Pakalın, Osmanlı Tarih Deneyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1946, c.3, s.422

biçim almışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında daha ziyade deniz ticaretinin yoğun olduğu İstanbul, İzmir, Antalya, Beyrut, İskenderiye gibi merkezlerde toplanmışlardır. Hâlen de buralarda Levantenler vardır.[57] İlber Ortaylı ise bir makalesinde; esasen Katolik ve Batı Avrupa ile Akdeniz kökenli olup Osmanlı topraklarında yerleşen topluluklara verilen bir tanımlama olarak belirtmektedir.

Bir başka tanımda ise; Yakın Doğu ülkelerinde yerleşmiş Avrupalı ailelerin soyundan olup, bu ülkelerde doğup büyümüş, bu yüzden bulundukları yerin kültürünün az çok tesirinde kalmış, bununla birlikte Avrupalılık iddiasında olan kimse, doğu ülkelerinde doğmuş Latin, Tatlı su frengi, Levantenlik ise, Levanten olma hâli, Levanten'e uygun davranış, olarak tanımlanmıştır.[58]

Ethem Eldem'e göre Levantenler, Avrupalılardır. Bunun da "Avrupalı" ve "Osmanlı topraklarında yaşayan tüm Avrupalılar" gibi anlamlara gelebileceğini belirtmektedir.

İlhan Pınar ise; "Genellikle Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan batılı insanlar için kullanılan bu kavram, Avrupa'nın dünya hâkimiyetini kurduğu bir süreçte karşısına çıkan her şeyi kendi biricikliğinde ve onun dışında tanımlama merakından ötürü yeniden kullanılmış bir kavramdır."[59]

Buraya kadar çeşitli İlgili Kişiye, alıntılarla yapmış olduğumuz tanımlara baktığımızda Levanten kelimesi üzerindeki anlam benzerliklerinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Burada konuyu biraz daha farklı boyutuyla anlatan Alex Baltazzi'nin düşüncelerini de ifade etmekte fayda mülahaza ediyoruz. Şöyle ki; bilindiği gibi Batı'dan yani Avrupa'dan gelip Doğu'da (Levant) birkaç nesil yerleşen Hıristiyanlara Levanten denirdi. Bunlar genellikle Latin yani Katoliklerdi. Sonradan Protestanlık vb. gibi bazı mezheplerden olanlar da Levantenler arasında yer aldılar. Çoğu Bizans asıllı olan ve Fener Patrikhanesine bağlı olan Hıristiyan Ortodokslar, Osmanlı millet anlayışı çerçevesinde Doğulular, Rum ve Avrupalılar tarafından Grek olarak adlandırılmışlardır. Daha açık bir ifade ile Levantenler, dinlerini, âdetlerini ve bir yerde Avrupa ile benimsedikleri bağlantılarını, düşünce tarzlarını muhafaza ederek kendilerini yaşadıkları ülkeyle bütünleştirmiş ve entegre etmiş insanlardır.[60]

Bütün bu çalışmalar sonucunda Levanten kavramının tanımını biraz daha somutlaştırmak mümkün olsa gerektir. O hâlde diyebiliriz ki: Levantenler aslen Batılı olanlardır. Müslüman olmadıkları hâlde daha sonraları çeşitli sebeplerle Osmanlı toprakları üzerinde yerleşen, çeşitli kültürlerle iletişim kurarak aynı çatı altında yaşamayı başarmış, özellikle ticari faaliyetlerle ön plana çıkmış olan topluluklardır. Türk Dil Kurumu'nun 1969 yılında hazırladığı Sözlükte, 497. sayfada da ifade edildiği gibi Yakın Doğu'da uzunca kalıp yerleşmiş veya evlenerek soyu karışmış Avrupalılardır.

1.2. Levantenlerin Ait Oldukları Kimlik Yapısı

Levanten kavramı üzerinde dururken, üzerinde tam bir uzlaşıya varılmayan bir tarifi olduğunu görmüştük. Kavramın kökü ve manasıyla ilgili bu kadar karmaşık bir durumun olması, aynı şekilde Levantenlerin kimlik yapısıyla ilgili olarak da ister istemez karmaşık bir durum ortaya çıkarmaktadır. Fakat yine de bilinen bir gerçek vardır ki, o da Levantenlerin yabancı olduklarıdır. Zira Levantenlerin neredeyse tamamı İtalya, Fransa,

[57] Türk Ansiklopedisi,c.23, s.12-13
[58] Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, 2005, s.83
[59] İlhan Pınar, "Levant, Levanten, Levantenlik", İzmir Kent Kültür Dergisi, İzmir, Mart 2001, s.3.
[60] Alex Baltazzi, 6-8 Mart 1998 tarihinde Ege Üniversitesi'nde, İzmir'de Avrupa Öğrencileri Genel Forumu'nda yaptığı "Levantenler ve Levantizm" konulu panel metni.

İngiltere, Hollanda, Avusturya, Avusturya-Macaristan vb. devletlerin tebaasındaydılar.[61] Bu devletlere Venediklileri, Cenevizlileri ve Ermenileri de eklemek daha doğru bir sonuç ortaya koyacaktır.

Arus Yumul'un 6-8 Mart 1998 tarihinde Ege Üniversitesi'nde, İzmir'de Avrupa Öğrencileri Genel Forumu'nda yaptığı "Melez Kimlikler" başlıklı konuşmasında, Lucy Garnett'en aktardığına göre; Levantenlerin damarlarında neredeyse Avrupa'nın her milletinin kanı dolaşmaktadır. Garnett, bu cemaatin diğer yabancılar gibi kendisini de şaşırttığını söylüyor:

"İzmir'de karşılaştığım birçok kişinin milliyetini sorduğumda bana söylenen onların Katolik olduğuydu."

"Fransız ya da İtalyanlar mı? " diye sorduğumda aldığım cevap "hiçbiri" oluyordu.

Çünkü bu tip sorulara karşı cevapları genelde cevapsızlık şeklinde olmaktadır. Fakat Katolik olduklarını saklamıyorlardı. Bu strateji belki de onların uyguladığı var olabilme mücadelesinin bir parçasıydı. Burada şu sonucu ifade etmek daha gerçekçi olur kanaatindeyiz: Levantenler asılları itibariyle hangi milletten olurlarsa olsunlar, burada yaşadıklarından dolayı asıl kimliklerinin çok fazla ön plana çıkmasını istemiyorlardı. Neticede başka bir ulusun topraklarında yaşıyorlardı ve kimlik söylemi hayat şartlarını zorlaştırabilirdi. Peki, bu hep böylemi devam etmiştir? "Elbette ki hayır."

Tarihi sürecin belirli dönemlerinde bu kimlik onlara ayrıcalık kazandırmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlardan sonra batılılara karşı takınmak zorunda olduğu avantajlı durum, Levantenleri daha açık kimlikli hâle getirmiştir. Bu konuya daha sonra bir başlık altında değineceğimizden burada bırakıp asıl konumuz olan Levanten kimliği meselesine dönüyoruz.

Levantenler bulundukları coğrafyada birçok kültürü bir arada yaşatmayı başarmışlar, kültürler arası bir uzlaşmaya gitmişlerdir. Bu uzlaşma, bugün de hâla Levanten kimliğinin yaşamasına neden olmaktadır. Ekonomik, sosyal, siyasal vs. birçok kimlik tehdidiyle karşılaşmış olmalarına rağmen kimlik yok olmamıştır. Kendilerine yöneltilen bu tehditlerle de uzlaşma yoluna gitmişler, kültürlerine, hayat pratiklerine yeni öğeler katmışlar, fakat tam manasıyla asimile olmamışlardır. Yaşadıkları bölgelerde diğer insanlarla her türlü iletişimi kurmuşlar, kültürel faaliyetlere katılmışlar, kız alıp vermişler. Âdeta melez bir yapıyı ortaya çıkarmışlar. Fakat yine de çoğunlukla, asıl kimliklerine sahip çıkmayı başarmışlardır. Hatta bir Levantenin sözlerinden aktaracak olursak;

"kökenleri batıda, ayakları doğuda olan bu melezlik, batıda tekrar şekil değiştiriyor. Burada Levantenler kökenlerinin batıda yattığını hissettirirken, batıya göç edenlerde ise tam tersi bir duygu yaratıyor. Bu kez Levantenler kökenlerinin doğuda olduğunu hissediyorlar."[62]

Bu anlayışa göre değerlendirdiğimizde aslında Levanten olmanın çok da kolay olmadığını görmekteyiz. Çünkü daima iki dünya veya iki kültür arasında kalan, kâh bir o

[61] Şenocak,a.g.e., s.156
[62] Arus Yumul, a.g.mkl.

tarafa, kâh öbür tarafa çekilen, her an adapte olmak için direnen, fakat köklerinden kopmamak için de gayret gösteren biridir.[63]

Daha önce Levanten kimliği meselesinin karmaşıklığını söylemiştik. Buraya kadar ortaya koyduğumuz yaklaşımlar bunu onaylamaktadır. Bu karmaşık yapıyı somutlaştırma adına birkaç örnek sunmak daha belirleyici olacaktır.

"Levantenler, genellikle İstanbul ve İzmir gibi diğer büyük liman şehirlerinde yaşamaktadır; Levantenleri Türkiye'nin zencileri olarak kabul etmek pek yanlış olmaz. Bu insanlar bir zamanlar bu topraklara yerleşen Venedikli ve Cenevizliler'in soyundan gelmektedirler… Levantenler akıllı ve yeteneklidirler.

Genel olarak birden fazla dil konuşurlar… Her ne kadar dünyayı algılayışları tamamen doğulu olsada, kendilerini Avrupalı olarak lanse etmeleri temel özellikleridir… Herhangi bir çıkar beklentisi içinde oldukları insana her türlü dalkavukluğu yaparlar, fakat kendilerinden alt tabakada olanlara burunlarından kıl aldırtmazlar."[64]
"Ortaçağda izi sürülebilecek bir Latin kökene dayanan (Haçlılar, Venedikli,Cenevizli, Katalan vs.) veya daha geç dönemlerde esasen Katolik ve Batı Avrupa ile Akdeniz kökenli olup Osmanlı topraklarında yerleşen topluluklardır."[65]

Buraya kadar Levantenlerin kimlik oluşumları üzerine verilen örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat her ne kadar örnekleri çoğaltsakta çok farklı bir içerik ortaya konulamayacaktır. Kimliklerinin özünde Avrupa olduğu kesindir. Fakat buna ne kadar sahip çıkabildikleri Avrupalılara ve Türklere göre farklılık arz etmektedir. Belki şunu söylemek daha uygun olacaktır: Levantenler, doğululaşmış Avrupalılardır. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise, onların Avrupa'nın Avrupalılık bilincine ulaşmasından önce Avrupa'yı terk etmiş ve buna bağlı olarak Avrupalılık zihniyet bilincine tam olarak vakıf olmamalarıdır. Fakat Avrupalı olmanın kendilerine bir üstünlük sağladığı fikrini çoğu zaman korumuşlardır.

Levantenler, İtalya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya-Macaristan vb. ülkelere mensup yabancılardı. Bu durum onlara her zaman özellikle Türklere karşı bir üstünlük anlayışı oluşturmuştur. Levantenler tabiiyetinde bulundukları bu ülkelerin dünya üzerindeki (söz sahibi olma) konumları nedeniyle üstün oldukları duygusunu hissettirmekten geri durmamışlardır.

2. BİR LEVANTEN ŞEHRİ İZMİR

M.Ö. 3000 yıllarında kurulmuş[66] olan eski İzmir, tarih boyunca birçok şekilde adlandırılmıştır. İzmir, sonraları Smyrna, Smira, Smire, Semire, Lesmire, Lesmirr, Le Smirle, Ksimire, Zmirra, Asmira, Esmira, Esmire, İsmira, İsmire gibi değişik şekillerde anılmıştır.[67]

Günümüze kadar Smyrna ismi ile yaşayan ve Türkçede İzmir şekline giren bu kent adının kökeni konusunda, antik yazarlar çeşitli yorumlar öne sürmüşlerdir.[68] Herodot, Strabon ve diğer bazı klasik yazarlar, Smyrna kelimesinin bir kadın ismi olduğu konusunda

[63] Yumul, a.g.mkl.
[64] Pınar, a.g.mkl.
[65] Eldem, a.g.mkl.
[66] Ekrem Akurgal, Eski İzmir I.Yerleşme Kantları ve Athena Tapınağı, Ankara,1983, s.103
[67] Tuncer Baykara,İzmir Şehri ve Tarihi,İzmir,1951,s.21
[68] Akurgal,a.g.e., s.11

birleşirler.[69] Bu konuyla ilgili anlatılan tarihi hikâyelere de bakıldığında, Smyrna isminin kadın olma ihtimali güçlenmektedir. Yunan tarihçisi Herodot'a göre, Smyrna, İmparator Theseus'un karısının adıdır. Fakat Smyrna'nın bir amazon olduğunu iddia eden rivayetin doğru olduğu fikri daha yaygındır. Adı Amazon olan bir Anazon topluluğu, Efes yahut Kolonfon'dan Naulochon adını taşıyan Bayraklı'da ki şehre gelerek buraya Amazonların ismini vermişlerdir.[70] Bu görüş, şehrin çevresinde toprak altında bulunan çok sayıda eski bakır madalya ve sikkeye dayanmaktadır. Bunların bir yüzünde, başında taç olan Amazon Smyrna, sağ elinde hilal şeklinde şilt ve Amazonların geleneksel silahı olan iki uçlu balta tutmaktadır.[71]

Smyrna ismi yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Ancak Türkler Smyrna ismini, kelimeyi meydana getiren ses unsurları nedeniyle benimsememişler, bu nedenle Smyrna ismi, Smür veya Smir diye kullanılmıştır. Daha sonraları ise İsmür veya İsmir'e dönüşmüştür.[72] 1681'de İzmir'i ziyaret eden Holandalı gezgin Olfierti Dapper, 17. yüzyılda Türkler tarafından İsmir, Lamira, Ismyra isimlerinin kullanıldığını yazmaktadır.[73] Tuncer Baykara'nın ifadelerine ısrarla bakıldığında, Türkler'in başlangıçtan beri, bu şehri İzmir olarak adlandırdıkları kanaatimizi ortaya çıkarmaktadır.

İzmir'in geçmiş tarihi hakkında birçok şey söylenebilir. En azından çeşitli medeniyetlerin yaşadığı bilinmektedir. Fakat çok eski bir tarihi geçmişe sahip olan İzmir'in tarihi hakkında yeterli ve güvenilir kaynak bulmak bir hayli zor. Eski İzmir'in tarihiyle ilgili en önemli bilgileri, İzmir'de ki arkeolojik kazıları değerlendiren başta Akurgal gibi değerli araştırmacıların eserlerinden öğreniyoruz.[74] Bu araştırmalarda da belirtildiği gibi İzmir kelimesinin ve İzmir'in tarihi çok eskilere gitmekte ve hatta yine Akurgal'ın ilgili eserinde söylediği gibi M.Ö. 3000 yıllarına kadar dayanmaktadır. M.Ö.630-545 döneminden ise, İzmir'in en parlak çağı olarak söz edilmektedir.

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan İzmir, özellikle 17-19. yüzyıllarda aktif olarak Levantenler'i ağırlamıştır. Levanten etkisi bahsedilen yıllar arasında etkisini yoğun bir şekilde göstermiştir. Çeşitli araştırmalara göre de, İzmir, 17. yüzyıldan sonra öteki Levant şehirlerinden çok daha hızla gelişmiş ve özellikle 17-19. yüzyıllar arsında en parlak dönemini yaşamıştır. Bu nedenle de İzmir'e gelen birçok gezgin, gezi notlarında İzmir'den; "Levant'ın başşehri", "Levant'ın en parlat ticaret şehri", "Levant'ın en önemli ticaret merkezi", "Levant'ın incisi", Anadolu kıyılarının Marsilyası", "Küçük Asya'nın kıyısında bir Marsilya" diye bahsetmişlerdi.[75] İlhan Pınar, yine İzmir'in tarihteki yerini anlatırken ünlü bir gezgin olan Tournefort'un İzmir ve İzmir Limanıyla ilgili şunları söylediğini ifade eder:

"İzmir, Levant'a giden yol üzerinde en güzel limandır ve dünyanın en büyük Donamasını içine alabilecek kadar büyük bir körfeze sahiptir. Küçük Asya'daki yedi kiliseye sahip şehirler arasında en çok ünlenmiş şehir İzmir, Levant'ın en büyük ve en zengin şehirlerinden birisidir…."[76]

Nemci Ülker ise;

[69] Baykara, a.g.e.,s.21
[70] Baykara, a.g.e.,s.21
[71] Pınar, Gezginlerin Gözüyle İzmir, 17. Yüzyıl, İzmir, 1998, s.82
[72] Çınar Atay, İzmir'in İzmir'i, İzmir, 1993, s.22
[73] Pınar, a.g.e., s.81
[74] Bülent Şenocak, Levant'ın Yıldızı İzmir, İzmir, 2008,s.12
[75] Şenocak,a.g.e.,s.13
[76] Gezginlerin Gözüyle İzmir, 18.Yüzyıl, İzmir, 1996, s.9-10

"…İzmir tüm özellikleriyle bir Doğu Akdeniz limanı kentiydi. Uzaktan görünüşü ile bu kent,

Avrupa'dan gelenleri hemen etkilemiştir. Hatta İzmir'e ilk kez gelen bazı Avrupalılar, İzmir'in

güzelliğini bir İtalyan şehrine benzetmekten kendilerini geri alamamışlardır."[77]

2.1. İzmir'de Levanten Hayatın Başlaması

İzmir sadece bugün değil, geçmişte de Anadolu'nun önemli ihracat ve ticaret merkezlerinden birisi olagelmiştir. İzmir'in dünya ticareti açısından yıldızı 17. yüzyılın ortalarına doğru parlamış ve burası belli başlı Avrupa ülkeleriyle Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin en önemli bağlantı noktalarından biri hâline gelmiştir. İzmir, batılı gezginlerin şehirdeki ticari hareketlilikten, çevrenin zenginliği ve ticaretle uğraşanların ekonomik zenginliğinden övgüyle söz etmesi gibi sebeplerin de etkisiyle 18. Yüzyılda, pek çok Avrupalı tüccar ve şirketlerinin ilgi odağı olmuştur.[78] Burada Levantenlerin İzmir tercihlerinin sebeplerine değinmekte fayda vardır. Bu sebeplerden bazılarına temas etmek istiyoruz.

2.1.1 Batılıların İzmir'i Tercih Etme Sebepleri

Bu ilginin temelinde yatan sebeplerden birisi; batı gezginlerinin şehirdeki ticari hareketlilikle, çevrenin zenginliğini ve ticaretle uğraşanların ekonomik seviyelerinden övgüyle söz etmeleridir. Daniel Goffman,[79] ünlü gezgin veya seyyahlardan birisi olan İngiliz George Sandys'in, İzmir'i daha çok beğendiğini ifade ederek, anılarında: "sakız'da biraz ipekli yapıyorlar biraz da pamuk yetiştiriyorlar, ama İzmir'dekine göre daha değersiz" diyor ve İzmir art alanı için heyecan ve hayretle şunları ekliyordu:

"İzmir'in başlıca ürünü pamuktur ve bol miktarda yetiştirilir. Pamuğun tohumunu tıpkı bizim tahıl

ektiğimiz gibi tarlalara ekerler. Bu kadar küçük bir kabukta bu kadar çok pamuk olmasını garip

bulabilirsiniz. Fakat asıl pamuğun gemilere yüklenişini görmelisiniz. Kolunuzun sığamayacağı kadar küçük

bir yere yün çuvalı kadar büyük bir balyayı sokarlar."[80] Fransız William Lithgow ise şehirden, "bütün

ülkelerle büyük bir ipek, pamuk ve pamuklu dokuma ticareti yapılan canlı ve zengin bir liman" olarak

[77] Nemci Ülker, 17.Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi, İzmir, 1994, s.1

[78] www.yerelgundem.com/yazarlar, Ayla Congar, "İzmir'in Müslüman Olmayan Halkı" İzmir 2010

[79] Osmanlı Tarihi Uzmanı olan Prof.Dr.Daniel Goffman, ABD'li bilim adamı. Chicago Üniversitesi, "Bir Ticaret Merkezi Olarak İzmir(1570-1650)" başlıklı doktora tezi ve İzmir ve Levanten Dünya kitabı ile Levantenler hakkında derinlemesine bilgi vermektedir. Halen ABD-Indiana, Ball State University'de öğretim üyesidir. Ayrıca, İzmir ve Ege'den Mimari İzlenimler kitabı, İzmir Tarihi, Osmanlı ve Yahudi Tarihi,Osmanlı Tarihinde İngilizler üzerine birçok makalesi vardır.

[80] Daniel Goffman,İzmir ve Levanten Dünya , İstanbul,1995, s.45

bahsediyordu.[81]

Bir başka sebep ise; 1856 yılında yabancılara mülk edinme hakkının verilmesidir. Bu ayrıcalık önemli miktarda yabancı nüfusun İzmir'e akmasına neden oldu. 1847-1880 yılları arasında İzmir'deki yabancı nüfusun önemli bir artış gösterdiğine şahit olmaktayız. 1847′de 15.000 kişi olan yabancı nüfus, 1880′de 50.000 kişiye ulaşmıştı. Bundan dolayı İzmir'e yerleşen Avrupalı tüccarlar, çerçiler, aracılar, komisyoncular, toptancılar vb. hızla artmış ve şehirâ ticari bir Levanten şehri olmuştur. Yaşayan halkın sayı bakımından nüfus dağılım durumuna baktığımızda bunu daha net olarak görmek mümkün olacaktır. Mesela; ünlü seyyahlardan olan William Jowett'in 1818 yılına ait nüfus tahminini şu şekilde ifade etmektedir: Türkler 60.000, Rumlar 40.000, Yahudiler 10.000, Latinler 3.000, Ermeniler 7.000 şeklindedir.[82] İzmir şehrinin yıllara göre nüfus dağılımına daha sonra değinileceğinden burada ayrıntısına girmeyeceğiz.

Bülent Şenocak'ın belirttiğine göre, İzmir'i Levant'in Yıldızı yapan unsurların başında, liman gelmektedir.[83] Nitekim Mübahat Kütükoğlu, bu konudaki görüşünü;

"Açık denizin tesirlerinden uzak mükemmel bir liman olması, sahile pek yakın bir mesafede suların
derinleşmesi dolayısı ile gemilerin girip çıkmasına elverişli bulunması, Anadolu'nun, Batıya açılan kapısı
durumundaki İzmir'e dünyada rakipsiz bir yer sağlamıştır."[84]

Şeklinde belirtmiştir.

İzmir'in Levantenlerin ticaret merkezi olarak yükselişinin bir diğer önemli sebebi de; Halep, İskenderun ve Bağdat gibi bölgelerden yapılan ticaret ürünlerindeki darlıktır. Bu ürünlere baktığımızda, ipek, pamuk ve tahılgiller ön plana çıkmaktadır. Yani İzmir coğrafyasında da ticaretin merkezini oluşturan ürünlerdir. O bölgelerdeki ürün darlığının yanı sıra sık sık çıkan iç çatışmalar ve hatta savaşlar nedeniyle de bölge her geçen gün daha emniyetsiz bir hâl alıyordu. Bu bölgelerdeki ülkeler ticari darlık nedeniyle vergi oranlarında da inanılmaz artışlara gitmişlerdi.[85] Ayrıca taşımacılık güvenliği her geçen gün azalıyordu. Çünkü korsanlar ve çeteler büyük ekonomik kayıplara neden oluyordu. Bu durum karşısında çaresiz kalan Avrupalı tüccarlar, daha güvenli ve daha ucuz olan İzmir'e yönelmeye başladılar kanaati belirgin bir hâl almaktadır.

Bir başka neden ise; Osmanlı Devleti'nin özellikle kapitülasyonlarla birlikte Batılılara verdiği ekonomik imtiyazlardır. Bu faktör çok önemli bir rol oynamıştır. Batılı tüccarlardan alınan vergilerin çok aza indirilmesi, dışarıya çıkarılan ürün kotasının artırılması ve hatta bu konuda ciddi bir denetimin yapılmaması da sebepler arasındadır. Osmanlının neden böyle bir ayrıcalığa gittiği konusunda farklı yaklaşımlar vardır.[86] Bu konuda Raziye Oban; devletin gümrük gelirlerini artırma düşüncesini ön plana çıkmaktadır. Oban'a göre devlet gelirlerini artırmak için çok cazip toleranslar tanıyor, bu da tüccarları

[81] Goffman,,a.g.e.,s.46
[82] Şenocak,a.g.e.,s.161
[83] Şenocak,a.g.e.,s.16
[84] Mübahat Kütükoğlu, İzmir Tarihinden Kesitler, İzmir, 2000, s.285
[85] Goffman,a.g.e., s.44
[86] Raziye Oban, Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme, Türkiyat Araştırmaları Dergisi,2006,s.345

cezb ediyordu. Başlangıçta sadece ticaret için giden tüccarlar, zamanla buralara yerleşmeye başladılar.[87] Daniel Goffman ise; devlet yapısındaki otoritesizliği sebep göstermektedir. Diğer çalışmalara da baktığımızda ise devletin ticari hayatı canlandırma ve gelirleri artırma düşüncesinin ağırlık kazandığını görmekteyiz.

Ön plana çıkan diğer önemli neden ise uluslararası denizlerde gerçekleştirilen ticari hareketlilikte korsanların başa bela olmasıdır. Büyük ve korunaklı bir körfezin içinde geniş bir liman olan İzmir, korsan akınlarını püskürtmek açısından İskenderun, Sakız ve diğer doğu Akdeniz limanlarından daha iyi durumdaydı. Livorno'ya, Venedik'e ve diğer batı Akdeniz limanlarına İskenderiye, İskenderun hatta İstanbul'dan daha yakındı, üstelik girişi, yalnız korsanların değil, tüccarında saklandığı ya da güvenli bir liman aradığı sayısız ege adası tarafından korunuyordu.[88]

Bütün bu sebepler Batılı tüccarların İzmir'e olan ilgisini her geçen gün daha da arttırmıştır. Hatta belirli bir zaman sonra şehrin ekonomisinde tek söz sahibi olmuşlardır. İzmirli Levantenler arasında ticari alanda Fransızlar ve İngilizler daha çok söz sahibi idiler. Daha sonraları bunlara Hollandalılar da eklenmiştir. Ermeniler genelde ürün üretici veya yetiştirme pozisyonunda kalmışlardır. Rumlar ise daha çok ara eleman olarak yer almışlardır. Hemen hemen batılı zengin Levanten ailelerin hepsinde Rum hizmetçiler vardı. Dolayısıyla ticareti yönlendirenler Fransız, İngiliz ve Hollandalı Levantenlerdir. Bunların arasına Venediklileri de eklemek daha doğru olacaktır. Çok ciddi kazanç sağlamışlardır. Buna bağlı olarak ta bu ülkelerin vatandaşlarının sayısı gittikçe artmaya başlamıştır. Bu aşırı ticari hareketlilik Batı dünyasında geniş yankı bulmuş sıradan işçi vatandaşlar bile akın akın Batı Anadolu kıyılarına yerleşmeye başlamışlardır. 1604-1607 yılları arasında kısa sürede İzmir'in ticaretinde bir patlama oldu. Kentin gümrük gelirleri 981.854 akçeden 1.332.733 akçeye çıktı.[89]

2.2. İZMİRDE BULUNAN LEVANTENLER

İzmir'de Levanten dünyayı oluşturan Batılı ve diğer azınlıklara baktığımızda, tarihi süreç içinde farklılıkların artığını görmekteyiz. Farklılıktan maksat; mensubu olunan reaya sayısının gün geçtikçe artmasıdır. İlk başlarda İtalyan ve Fransızlar hemen hemen tek millet olarak bulunurken, daha sonraları bu milletlerin çeşitlilik arz etmesidir. Bu da doğaldır. Bu doğallığı anlamak için Frenk diye de tarif edilen Levantenlerin İzmir tercihlerinin sebeplerini ifade etmekte fayda vardır. O da şudur: Levantenlerin İzmir tercihinin ortak paydası, Osmanlı Devleti'nin, özellikle İzmir'in sunduğu benzersiz özgürlükten yararlanmak ve çok para kazanmak arzusudur. İzmir limanının özelliği ve etkinliği, gümrük gelirlerinin artırma düşüncesiyle yerel yöneticilerin toleranslı yaklaşımları sonuç itibariyle İzmir'i batılı göçmenlerin ve tacirlerin ilk tercihi yapmıştır.

Şimdi bu azınlıkları sırasıyla görelim: Türklerin Avrupa'ya Frengistan, çeşitli sebeplerle Türkiye'ye gelen ve yerleşen Avrupalılara da Frenk dedikleri bilinmektedir. Doğu Akdeniz ile ilişkileri çok eskilere dayanan İtalyan ve Fransızlara, daha sonra sırasıyla İngiliz, Hollandalılar, Almanlar vb. katılır.[90]

2.2.1. İtalyanların İzmir Tarihi

Frenkler arasında tarihî olarak ilk akla gelen İtalyanlardır. Onların Levanten dünyanın, ilk çekirdeğini oluşturdukları söylenebilir. Ortaçağ'da Bizans'tan imtiyaz elde

[87] Oban,a.g.e.,s.346
[88] Goffman,a.g.e.,s.60
[89] Goffman, İzmir ve Levanten Dünya, s.51
[90] Serap Yılmaz, "İzmirli Levantenler", Avrupalı mı Levanten mi?, İstanbul 2006, s.121

eden Cenevizliler, İstanbul gibi, bu kentte de koloni kurdular. Venedik dönemi ise daha sonra başlar. Venedikliler Doğu Akdeniz ticaretine hâkim olduklarında, öncelikle Sakız adası başta olmak üzere Ege adalarına yerleşip sonra İzmir'e geçmiştir. İzmir'in eski İtalyan ailelerinden bazıları günümüze kadar gelmiştir. "Aliotti Biraderler" adıyla ün salan aile bunlardan birisidir. Bu aile, 17. yüzyıla kadar Sakız adasında bulunup, daha sonra İzmir'e yerleşmiştir. Floransa kökenlidir. 17.yüzyıl başlarından itibaren İtalyanların ticaret ağları öneminden çok şey kaybeder.[91] Bu sonucun ortaya çıkmasındaki en büyük sebeplerden birisi Fransızların kente yoğun ilgi göstermesi ve ticarette etkin söz sahibi olmaya başlamalarıdır.

2.2.2. Fransızların İzmir Tarihi

İzmir'de yaşayan Avrupalılar arasında yerleşim alanlarını, yerleşim zamanlarını, uğraştıkları faaliyet alanlarını, kolonilerinin oluşumunu ve tarihsel gelişim sürecini en iyi izleyebildiklerimiz Fransızlardır. Özellikle 1640'lı yıllardan sonra Fransızların İzmir'e gelişleri hız kazanmıştır. Bu göçmenler şu değişik şehirlerden gelmektedir: Paris, Bourgogne, Berry, Lyon, Dauphine, Grenoble, Toulose, Carcasson, Narbonne, Montpellier, Toulon, Marsilye vb. Bununla birlikte tüccarların neredeyse tamamı Marsilya'da, sanatkâr ve hizmetliler ise çoğunlukla Güney Fransa da yer alan değişik şehirlerden yola çıkmıştır.[92]

Fransızlar devam eden zaman içinde ağırlığını iyice hissettirecek, hatta en etkin millet olacaktır. Öyle ki; sonraları Fransızca, Levantenler arasında kullanılan ortak dil hâline gelmiştir. Fransızları İngilizler takip etmiştir. Onlardan sonra ise, Hollanda, Almanya ve hatta Portekizliler kente yerleşmeye başlamışlardır. Ama hiçbiri Fransızların ağırlığını kıramamışlardır diyebiliriz.

Doğu Akdeniz ticaretine sonradan katılan Fransız ve İngiliz tüccarların kente yerleşmeleri kimi belki de eski İtalyan ailelerinden hanımlarla evlilikler yoluyla olmuştur. Fransa hem bayrağı hem de dili ile Levanten dünyaya damgasını vuran ülke olmuştur. 1536 ahitnamesine göre Venedikliler dışında Osmanlı limanlarında kabul gören tek bayrak Fransa bayrağıdır.[93] 17. yüzyıldan başlayarak, yalnız Musevî ve Hıristiyan Osmanlı halkı değil, diğer Avrupalılar arasında da pek çok insan, özellikle 18.yüzyılda bu bayrağın altında himaye aramıştır.[94] Fransızlara verilen kapitülasyonların bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğunu unutmamak gerekir. Bunun sonucu olarak ta Fransızca Levantenler arasında âdeta bir ticaret dili olmuştur. Zaten bir Fransız okulunda okumanın, başarılı bir Levanten olmanın kurallarından birisi olması, bu sonucu en iyi ifade eden davranış olarak kendisini göstermektedir.

İzmirli Levantenler arasında Fransızların sayısı resmi rakamların üzerindedir. Çünkü kaçak yollardan gelip, kendisini bir şekilde kamufle ederek yaşayanların sayısı az değildir. Özellikle ticaret yoğunluğundan kaynaklanan ve kaptanların oturma iznine bakmaksızın bu kişileri gemilere almalarıyla kaçak olarak İzmir'e gelen göçmenler, dikkat çekmeden dolaşabilmek ve işlerini yürütebilmek için Türk usulü giyim kuşam tercih ediyorlardı. Saç sakal traşlarını bile Türk kültürüne uyduruyorlardı. Aynı dikkat kadınlar içinde geçerliydi. Dolaysısıyla o zamanın şartlarını da hesaba kattığımızda gerçek sayıları net ifade etmek mümkün olmamaktadır.

Fransızların toplumsal ve ekonomik etkinlikleri "Levant Kumpanyası"nın kurulma öncesi ve sonrası büyük farklılık göstermektedir. 1670 öncesi daha çok, ülkelerinde

[91] Yılmaz,a.g.e.,s.122
[92] Yılmaz,a.g.e.is.124
[93] Yılmaz,a.g.e.,s.125-126
[94] Yılmaz, a.g.e, s. 90

bulamayacakları bir hayat şartı veya bir iş bulmak için gelen, çeşitli meslek dallarına mensup olanlar koloni içinde çoğunluktadır. Bu dönemde tüccarlar krala bağlı olmaksızın, kendi hesabına çalışmakta, ticaret etkinlikleri Marsilyalı tüccarların özel girişimine bağlı olarak seyretmektedir. Aslında çocuk ve kadınlar hariç, her iki dönemde de kentte 75 Fransız var. Ancak bir dönemden ötekine tüccar ve sanatkâr sayısı göreli olarak azalırken, aksine din adamı ve himaye altına alınanların yani "beratlıların" sayısı artmaktadır. Bu olguyu, izlenen sayı sınırlaması politikası ve 1740 kapitülasyonları ile açıklamak mümkündür.[95]

17. Yüzyılda İzmir'deki Fransız nüfusu gençtir. Kadın ve çocuklar bir yana, kolonide 20-40 yaş arasındakiler çoğunluktadı r.1670'lerden itibaren diğer Osmanlı limanlarında olduğu gibi İzmir'de de evli Fransızların, yani ailelerin yaşadığını biliyoruz. Fransız yetkililerce kadınların Osmanlı limanlarına gitmesi yasaklanmış olmasına rağmen genellikle göz yumulduğu anlaşılmaktadır. Karma evlilik ancak 1750'de serbest bırakılır. İzmir'de 1750-1760'lı yıllarda kendi gibi Fransız veya diğer Frenklerle evlenmiş 18'i sanatkar, 11'tüccar, 12'si yardımcı olarak çalışan olmak üzere toplam 40 kişi bulunmaktadır. Fransızların gayr-ı müslim reaya ile evliliklerine gelince, o yeni hukuki problemler ortaya çıkarabilmektedir. Mesela Fransız Büyükelçisinin tercümanı (Fanton), 1792'de Osmanlı Hükümeti'ne başvurarak, İzmir'de saatçilik yapan ve reaya kızı ile evli bir Fransız esnafın (Berthold), İzmir cizyedarı tarafından ahitnamelere aykırı olarak, cizye vermeye zorlandığını bildirip şikâyette bulunur. İstanbul'dan İzmir naibine gönderilen emirde "bu gibilerin müste'min farz" olduğunu ancak saatçinin satın aldığı emlak ve araziler var ise sair müste'min misillü bunları tekrar Müslümanlara satarak kendilerinin iş yerinde ve diğer mülklerde kiracı olarak oturması gerektiği belirtilir. Aslında Fransız hükümeti de vatandaşlarının Osmanlı limanlarında mülk edinmesini yasaklayan bir politika izlemektedir. 18.yüzyıl ortalarındaki bu politika İzmir'de de tüccar ve görevli sayısının azalmasına neden olmuştur. Ancak kentte yaşayan Frenkler arasında yine de Fransızlar çoğunluktadır.[96]

Buraya kadar söylenenlerden sonra, Fransızların İzmir'in Levanten tarihindeki yeri daha net ortaya çıkmaktadır. İzmir'in büyük dönüşüm geçirdiği 19. yüzyılın başlarından itibaren Fransız etkisi hep aktif olmuştur. Bu etkinin temelini oluşturan Fransız aileler vardır. Bunlar özellikle ticaret alanında çok ileri düzeylere gelmişler, sonrasında ise şehrin çeşitli kurumlarında önemli makamlarda yöneticilik pozisyonunda bulunmuşlardır. Hatta şehrin yönetiminde dahi siyasi bir aktör haline gelmişlerdir. Bunların en göze batanları La Fontaine, Whithal ve Giraud aileleridir. Bu aileler hakkında kısa da olsa bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

1- La Fontaine Ailesi

Ailenin ilk üyesi James La Fontaine, İngiltere'de iken Levant Kumpanyasının üyesidir. İzmir'de Edwards Hayes ile ortaklık kurarak, iş hayatını "Hayes La Fontaine and Co." İsimli firmada sürdürür. Büyük oğul Charles Constantine, babası öldüğünde adı geçen firmanın büyük ortağı olur.[97] Büyük oğul Charles, ortağı olduğu büyük firma 1852'de kapandıktan sonra, Trakya'da Pelion gümüş ve kurşun madenlerinde yöneticilik yapar. 1855'de Osmanlı Bankası'nın İzmir şubesi müdürlüğüne atanır. Charles daha sonra bu bankanın genel müdürü olur.[98] Ve ailenin bu üst düzey yöneticilik serüveni diğer üyeleri

[95] Yılmaz,a.g.e., s.126
[96] Yılmaz,a.g.e.,s.126
[97] Yılmaz,a.g.e.l,s.129
[98] Yılmaz,a.g.e.,s.129

tarafından farklı platformlarda devam eder. La Fontaineler bu gelişmelerden sonra Osmanlı topraklarında kök salmış ailelerden olmuşlardır.

2- Whithal Ailesi

Whithall ailesinin ilk üyesi, 1809 yılında bir İngiliz ticaret evi (Breed et Co.) tarafından İzmir'e gönderilen, Liverpollu tüccar Charlton Whithall'dur. Charlton, Graud evlerinden birini kiralayarak Bornova'ya yerleşir. Hemen arkasından kardeşi James ve diğer aile üyeleri gelir. Charlton Whithall, Jean Babtiste Giraud'un aile şirketi"J.B ve Giraud et Cie" yi 16 yaşındaki oğlu Alexandre Giraud'a bırakarak vefat ettiği 1881 yılında, kendini İzmir'e gönderen İngiliz şirketinin de içinde yer aldığı şirketini kurar:La Societe C.Whithall Co. Bu şirket zamanla Anadolu'nun en önemli ticaret evi hâline gelir.[99]

Whithall ailesi zamanla diğer Levanten ailelere de örnek olmuştur. Özellikle Fransa'dan bir çok kişinin bu şirket aracılığıyla İzmir'e yerleşme imkânı bulduklarını belirtmek gerekir. Âdeta ticari bir imparatorluk hâline gelen Whithaller, devam eden süreçte diğer Levantenlerin çoğunda olduğu gibi İzmir'de tutunamazlar ve İzmir'i terk ederler.[100]

3- Giraud Ailesi

Fransız aile Giraudlar, İzmir'in köklü ailelerinden biridir. Ailenin tarihi, özel arşiv ve yaşayan aile üyeleri ile yapılan sözlü tarih çalışmasına göre, 1760'lı yıllarda İzmir'e yerleşen tüccar ve armatör Jean Babtiste Giraud ile başlamaktadır. Babtiste, daha sonraları kendi şirketini kurar. 1780'li yılların sonlarına doğru, kendisi gibi İzmir'in banliyösü Bornova'da yaşayan Venedik Konsolosu Lukas Cortazzi'nin kızı ile evlenir. Giraud zamanla İzmir'in en zengin tüccarlarından birisi olmuştur.[101] Bu ailelerin sadece İzmir'in değil Türkiye'nin de sanayi uygarlığına girişte büyük rol oynadıklarını belirtmek gerekir. Mesela; Giraudların ekonomik alandaki etkileri daha çok tekstil alanındadır. Bu alanda birçok fabrikaları ve üretim tesisleri vardır. Bunlardan bir tanesi olan İzmir Pamuklu Mensucatı T.A.Ş.'dir. Yine yün mensucatı konusunda da önemli söze sahiptirler. Belki de bu gelişmişlikleri onları, İzmir'de kalan nadir Levanten ailelerden birisi yapmıştır.[102]

Fransız ailelerin sayısını daha da artırmak mümkün. Fakat Fransızları üstün kılan bu ticari durum çok uzun sürmeyecektir. Bu durumun ortaya çıkmasında muhakkak ki Osmanlı-Fransız ilişkilerinin uzantısı etkin rol oynamıştır. Özellikle İngilizlerin sanayi devriminin bundaki rolü fazladır. İngilizlerin sanayi devriminden sonra Osmanlı limanlarında İngiliz gemileri daha çok görünmeye başlamıştır. Bu fazla görünme durumu, İngilizlerin bütün dünyadaki ticari bağlarını hesaba katarsak kendini daha çok hissettirmeye başlamıştır. Zamanla Fransızların etkisi iyiden iyiye kırılarak İngiliz etkisi ortaya çıkmıştır. Bu etkinin ortaya çıkışının tabii ki çeşitli nedenleri vardı. İngilizlerin ticari faaliyetleri ve etki alanları konusuna daha sonra değinileceğinden burada bu kadar bilgi ile yetiniyoruz.

2.2.3. Hollanda ve İngilizlerin İzmir Tarihi

Osmanlılar, Katolik olmamaları ve dolayısıyla İslamiyet ile ideolojik çekişme geleneğine sahip olmamaları nedeniyle, Hollanda ve İngiliz devletlerine daha açıktı.[103]

---

[99] Bkz. Resul Çatalbaş, Anglikan (İngiliz) Kilisesi Misyonerliği ve Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkileri, Y.15, S. 24, Şanlıurfa 2010, s. 174-176; Yılmaz,a.g.e.,s.132

[100] Yılmaz,a.g.e., s.134-135

[101] Yılmaz,a.g.e., s.136

[102] Yılmaz, a.g.e., s.136

[103] Goffman, a.g.e., s.85

Fakat özellikle İngilizlerin Anadolu'ya olan ilgilerini ve İzmir'e yerleşimlerini sadece bu açıdan izah etmek yetersiz olacaktır. Osmanlı ile İngiliz devleti arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler göz ardı edilemeyeceği gibi, İngilizlerin dünya ticaretindeki rolünü unutmamak gerekir. İngiltere'de uygulanan yenilikçi ekonomik yapı onları birçok konuda avantajlı konuma getirmekteydi. Bu yapı Levant Kumpanyası'nın Londra'daki yöneticileri, İstanbul'daki elçi, taşradaki konsoloslar ve dört bir yandaki tüccar arasında sık sık sert tartışmalara neden olmakla birlikte, Osmanlı güç örüntüleri karşısında esneklik sağlıyor, yönettikleri tüccar topluluğunun saygısını kazanmış yetenekli ve mucid kişilerin şirket içinde sorumlu görevlerde bulunmasına imkân veriyordu.[104] Dolayısıyla, İngiliz sisteminde, katı yetki sınırlarının olmaması işlerini biraz daha kolaylaştırıyordu.

Bütün bunların karşısında Hollandalıları da göz ardı etmemek gerekir. İngilizlerin karşısında ki tüm dezavantajlı durumlarına rağmen, İzmir'de ki konumlarını güçlendirmekte, Osmanlı Devleti'nde ki merkezi otoritenin kısmen zayıflamasından yararlanmışlardır.

İzmir'deki Hollandalılar 17.yüzyılın ilk on yıllarında Kalenderoğlu, Cennetoğlu ve İlyas Paşa gibi eşkıyaların da hazırladığı bulanık ortamda hayat buldular. Levanten konsolos Nicolini Orlando, İzmir'de ki ilk Hollanda konsolosuydu. Yeni kurulan Hollanda Levant Kumpanyası'nın yöneticileri, rakip devletlerin çoktan yerleşmiş konsolosluklarıyla rekabet edebilecek kadar bilgili adamları olmadığını görünce, yerli kozmopolit cemaatler arasından Ermeni, Rum ve Yahudileri kullandılar.[105] Nitekim söz konusu stratejinin faydasını gördüler ve önemli bir ticari argüman haline geldiler. Bunun devamı olan süreçte Hollandalılar da İzmir'in Levanten Dünyası'na önemli bir giriş yapmış oldular.

3. DİĞER AZINLIKLAR VE LEVANTENLERLE OLAN İLİŞKİLERİ

Azınlık, bir toplumsal kategoridir. Azınlık terimi dil, din, ırk ya da etnik köken bakımından azınlıkta bulunan farklı özellikler gösteren toplumsal bir kategoriyi ifade eder.[106] Azınlık terimi "Egemen bir devlet içerisindeki diğer gruplardan farklı olan ulusal, etnik, dinsel veya dilsel bir grup" [107] olarak ta tanımlanabilir.

İzmir'i kısa zamanda bir Levanten şehri yapan önemli unsurlardan birisi de farklı dil, din ve millete sahip olan Rum, Ermeni, Yahudi ve Levantenlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük hoşgörüsü sayesinde kendi kültürlerini ve inançlarını özgürce yaşayabilmeleri olsa gerektir. Zaten muhtelif yerlerde açılmış olan ve âdeta iç içe geçmiş olan ibadethane, hastane, tiyatro vs. kurumlarına baktığımızda bunu görmek daha da kolay olacaktır. Diğer azınlık gruplar ile Levantenler arasındaki ilişkilere değinmeden önce bu grupların hangi milletlerden olduklarına kısaca değinmek daha faydalı olacaktır düşüncesindeyiz.

19. Yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok kentinde olduğu gibi, İzmir'de de Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler, gayri müslimlerin oluşturduğu en kalabalık ve en önemli cemaatlerdi.[108] Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler, uzunca bir süre birlikte olmanın da etkisiyle, dinsel gereklerin zorunlu kıldığı farklılıklar dışında âdet ve gelenekler yönünden birbirlerine ve Türklere yakındılar.[109] Bu yönüyle bahsettiğimiz üç azınlık grup Levantenler'den ayrılmaktadır.

[104] Goffman, a.g.e., s.85
[105] Goffman, a.g.e., s.86
[106] Şenocak,a.g.e.,s.155
[107] Erol Anar, Öte Kıyıda Yaşayanlar, Azınlıklar, Yerli Halklar ve Türkiye, İstanbul 1997, s.15
[108] Şenocak,a.g.e.,s.155
[109] Şenocak,a.g.e.,s.156

3.1. Rumlar

Rum sözcüğü Türkçe' de şu anlamlarda kullanılır:

Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu sınırları içinde yaşamış ve Roma yurttaşı haklarına sahip olmuş kişi.

Eskiden Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşamış, günümüzde ise Müslüman ülkelerde yaşayan Helen soyundan gelen kişi.

Yunanistan dışında yaşayan, Yunanca konuşan ancak Yunan vatandaşı olmayan kimse.[110]

Tarihte Doğu Roma İmparatorluğu'nu oluşturan 6. yüzyıl'a kadar Latince konuşan ve 6. yüzyıl'dan sonra Yunanca konuşan kimselere Müslüman ülkelerde Rum denirdi. Günümüzde Rumların büyük kısmı Kıbrıs'da yaşamaktadır. Anadolu'ya yerleşmeleri çok eski tarihlere dayanan Rumlar, 1923 yılından sonra Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi ve en son olarak 6-7 Eylül Olayları ile Türkiye Cumhuriyeti'nden neredeyse tamamen ayrıldılar.[111]

Rum kelimesi herhangi bir dinî/mezhepsel anlam taşımamakla birlikte Rumların tamamına yakını Doğu Ortodoks Kilisesi mensubudur. Bu tanımdaki Rum sözcüğü Helen kökenli Rumları kapsamaktadır. Diyar-ı Rum'da (Anadolu'da) yaşayan ve farklı dinlere mensup olan kimseler için de "Rumî" (Rum Diyarından olan) sıfatı Mevlana Celaleddin Rûmî örneğinde olduğu gibi kullanılmıştır.[112]

Rumlar tarih boyunca Anadolu'nun önemli bir azınlık grubu olarak hep var olmuşlardır. Rumların Türkiye'de ki yaşadığı çevrelere baktığımızda bunu söylemek mümkündür. Rumlar, yüzyıllardır bu bölgede yaşamış ve Anadolu'nun yerli kültürü ile yoğrulmuş Hıristiyan bir halktı. Grek kültürünün, İskender İmparatorluğu ile İran'a kadar taşınması söz konusu olmuşsa da, bu kültür Anadolu'nun diğer kültürleriyle karışmış ve dolayısıyla Grek kültüründen apayrı bir kültür oluşmuştu. Yine Anadolu Hıristiyan halkını taşıdığı kültürde, ilk bakışta Grek kültürünün daha egemen olduğu izlenimi çıksa da bu sadece dış görünüştedir. Halkın aynı din ve mezhebe sahip olması, Grekçeye benzeyen bir dil kullanması böyle bir görüşe neden olmaktadır. Halbuki, Anadolu'nun yerli kültürüne, geniş ölçüde bir Türk-İslam kültürü de karışmıştı. Bunun sonucu olarak, birçok yerde halk Rumcayı unutmuş ve anadil olarak Türkçeyi kullanmaya başlamıştı.[113] Mesela, İzmir-Manisa demiryolu üzerindeki 4.500 nüfuslu Horozköy kasabasında anadili Türkçe olan Rumlar yaşıyordu. Üstelik bu kasaba, batı sahillerinde bulunduğu hâlde anadili Türkçe olan Rumların yaşadığı tek yerleşim birimi de değildi.[114] K.A.A.M.'ın aynı sayfasındaki bir başka ifadeye göre, Roma imparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra doğuda kalan parçasına, 16. Yüzyıldan itibaren Avrupalılar "Bizans" adını verdiler. Ancak, yüzyıllar boyunca, Romalı anlamına gelen Rum kelimesi gerek Türkçede değişik biçimlerde diğer dillerde Bizans'ı ve özellikle de Anadolu'yu ifade etmek için kullanıldı. Anadolu Selçuklu döneminde ise daha çok Rum kelimesi kullanılmaya başladı. İşte bu sebeple, Anadolu Selçuklularından sonra tek kullanılan tanımlama olduğu söylenebilir.

Biz burada Rumların, bütün Anadolu tarihini ortaya koyacak değiliz. Çünkü esas amacımız Rumların İzmir tarihini anlatmaktır. Diğer türlü Karadeniz'de ki Rum Pontus

[110] TDK.gov.tr
[111] http://tr.wikipedia.org/wiki/Rum
[112] http://tr.wikipedia.org/wiki/Rum
[113] Yavuz Ercan,Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler, Ankara, 2001 s.77
[114] K.A.A.M(Küçük Asya Araştırmaları Merkezi-Atina),Göç, Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923), İstanbul,2001, s. 50

Devleti'nden başlayıp İstanbul Roma İmparatorluğu'na kadar çok farklı konulara girmek durumu ortaya çıkacaktır. Hatta Anadolu'daki irili ufaklı diğer Rum yerleşimlerinden de bahsetmek gerekecektir.

İzmir'in nüfusunu oluşturan cemaatler ayrı semtlerde yaşardı. Kentte bir Türk Mahallesi, bir Rum Mahallesi, bir Ermeni Mahallesi, bir Yahudi Mahallesi ve bir de Frenk Mahallesi vardı.[115] İzmir'de Türklerden sonra gelen en kalabalık nüfus Rumlara aitti. Nitekim 1914 yılı resmi nüfus rakamlarına göre bakıldığında; 378.000 Müslüman-Türk'e karşılık; 217.686 Ortodoks-Rum bulunurken, ABD İzmir konsolosluğu verilerine göre, savaş öncesinde İzmir'in nüfusu 400.000 dolayındaydı ve bunun 165.000'i Türk, 40.000' Yunanistan uyruğunda olmak üzere 155.000'i Rum'du.[116] Rakamlara bakıldığında çok ciddi bir Rum nüfusun olduğu dikkat çekmektedir.

3.1.1 **Rumların İzmir Tarihi ve Varlık Süreci**

Yunan ulus devletinin kurulmasıyla birlikte Rumlar için durum değişmeye başladı. Osmanlı Devleti'nin siyasi uygulamalarında her yabancı devlet için olduğu gibi Yunanistan vatandaşları için de yabancı statüsünün getirmiş olduğu ayrıcalıklar vardı. Bu dönemde binlerce Yunan vatandaşı, sahip oldukları yabancı statüsünün avantajlarının bilinciyle, Osmanlı Devleti'nin başlıca ticaret merkezlerine yerleşiyorlardı. Onları çeken şey, ticaret, serbest meslek ve hatta din yani hangi alanda olursa olsun, şanslarının yüksek oluşuydu.[117] Yunan vatandaşları bu tarihten sonra, varlıklarıyla yerli Rum nüfusun ulusal bilincini geliştirmekteydi. Okudukları gazete ve dergiler, ülkelerinin diplomatik temsilcileriyle ilişkileri, yerli Rumlarla birlikte devam ettikleri kiliselerde dile getirdikleri milli duygular, hep bu gelişmeye katkıda bulunuyordu.[118] Aslında Rumların bu tutumunun, İzmir'deki hayatları için sonun başlangıcını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Yani Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde yaşayan bütün Rumlar için müthiş bir propaganda ve ulusal bilinci uyandırma mücadelesi ön plana çıkmıştır. Nitekim Rauf Beyru'nun ifadelerine bakarsak durum biraz daha netleşmiş olacaktır. Şöyleki: 1821 yılından önce "Rumlar sınırsız bir özgürlükten yararlanmaktadır. Onları her yerde davranışlarındaki küstahlık ve gürültülü neşeleri ile saptamak olanaklıdır." denildiği hâlde, sonraki anlatımlarda "İzmir'deki Rumlar, Mora Yarımadasındakilerin aksine, sanki özgürlükten çok, barış için yaratılmış gibidirler. Osmanlı Devleti'nin hiçbir kentinde Rumlar, İzmir'de olduğu kadar baskı altında yaşamamışlar. Buna rağmen yine böyle kalmışlardır."[119] denilmesi bu farklılığı açıkça ortaya koymaktadır.

Yunan ulus devletinin kurulmasıyla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rum uyrukluları basit bir seçimle karşı karşıya kaldılar: Ya Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olarak kalacaklar, ya da krallıktaki soydaşlarının örneğini izleyip bağımsızlık mücadelesine girişeceklerdi. Nitekim, Gezgin Ubicini, 1850'lerde şöyle diyordu:

"Siyasi eğilimlerine gelince. Türkiye'deki Rum uyruklular ikiye ayrılabilir: Türkiye'ye ve var olan

statükonun idamesine bağlı olanlar ve değişimin, hırsın, hayalin Rum halkını özgürleşmesinin partizanları

[115] Erkan Serçe,İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917, İzmir, 1998,s.5
[116] Serçe,a.g.e., s.6
[117] Gerasimos Augustınos,Küçük Asya Rumlar.Ondokuzuncu Yüzyılda İnanç,Cemaat ve Etnisite,Ankara,1997,s.326
[118] Augustınos,a.g.e.,s326
[119] Rauf Beyru, 19.Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sosyal Yaşam; Üç İzmir, İstanbul, 1992 , s.169

olan diğerleri."[120]

Ama aslında İzmir'de Rumlar kendilerini özgür ve mutlu hissediyorlardı. Türkler'le de pek sorunları yoktu.[121] İzmirli Rumlar Türkler'e göre çok üstün bir refah düzeyine sahiptiler. Tüccarların, sanayicilerin, küçük esnafın büyük bir çoğunluğu Rum'du. Tarım sektöründe çalışan nüfusun içinde Rumların ekonomik durumları Türklerden çok üstündü.[122] Yunanistan'dakiler ise, Türkiye'deki Rumları esir olarak görüyorlardı. Onlara göre Türkiye'deki Rumlar mutlaka özgürlüklerine kavuşmalıydılar.[123] Bu sebep çerçevesinde Yunanistan tarafından, içerde ve dışarıda birçok plan devreye sokulmuştu.

Bu planların bazılarına kısaca değinecek olursak; Yunanistan'dan İzmir'e göç eden Yunan vatandaşlarının veya I. Dünya savaşı sırasında Yunanistan'a kaçıp, orada askerlik eğitimi almış, daha sonra da gizlice geri getirilmiş yerli Rumların Rum toplumu üzerinde olışturdukları baskıyla, toplumsal hakimiyet, değişimin, hırsın, hayalin ve Rum halkının özgürleşmesinin partizanları olan grubun eline geçti. Rum okullarında gizlice askeri eğitim yapmak için izci örgütleri kuruldu. Türkiye'ye getirilen bazı Rumlar, eşkıya çeteleri kurmakla görevlendirdi.[124] Tekrar hatırlatmak gerekirse; Rumlar, o zamanlar bu tehlilei oyunun Anadolu'da ki varlıkları için sonun başlangıcı olduklarını bilmiyorlardı.

3.1.2. İzmirli Rumlarda Dini Hayat

Rumlar, din konusunda çok tutucu idiler. Onların bu tutuculuğu, yalnızca Müslümanlığı kabul etmiş olanlara karşı değildi.1809'da Ortodoks bir Rum kızının Katolik olma isteği, kentte bu toplumlar arasında büyük karışılıklara neden olmuş, Rumlar başta papazları olmak üzere çeşitli toplu girişimlerde bulunup zor kullanma yolunu seçmişlerdi.[125] Rumlar, Paskalya Bayramı sırasında taşkınlık yapıyorlar ve olaylar çıkarıyorlardı. Sarhoş olup sağa sola saldırıyorlardı. Bazen, yaralanmalr oluyordu. Birkaç kişinin yaralanması, Runların Paskalya törenlerinde normal kabul edilen olaylardı.[126]

Bazı Rumların dinsel hoşgörüsüzlükleri nedeniyle, İzmir'de çıkardıkları olayların çokluğu bir hayli dikkat çekicidir. Din yüzünden çıkan olayların en önemlisi, "Kan İftirası" nedeniyle çıkan olaylardı. Rumların, Yahudilerin ekmek yapımında Hristiyan kanı kullandıkları şeklindeki asılsız suçlama nedeniyle çıkardıkları olaylar, bazen can, bazen mal kaybıyla sonuçlanıyordu.[127]

---

[120] Augustinos, a.g.e., s.326

[121] Kozmas Politis,Yitik Kentin Kırk Yılı,İstanbul,1994, s.5 (Politis,Yüksek öğrenimini İzmir'de tamamlamıştır.
1922 yılına kadar İzmir'de kalmıştır. Ünlü bir Rum yazar olan Kozmas Politis, 1922 yılından sonra ailesi ile
birlikte İzmir'den ayrılmıştır. Bahsedilen eserinde İzmir ile ilgili bir çok hatırası anlatılmaktadır. Şu ifadeleri
konumuza ışık tutması açısından önemlidir: "İzmir'de yaşarken kendimizi hür hissediyorduk.1914 öncesi
Türkler'le hiçbir sorunumuz yoktu…..Ama Yunan orduları İzmir'e yerleşince kendimizi, düşman bir gücün
demeyeyim ama, yabancı bir gücün altında hissetmeye başladık.")

[122] Bilge Umar, İzmir'de Yunanlılar'ın Son Günleri, Ankara, 1974, s.58

[123] Engin Berber, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı., D.E.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü,Doktora Tezi,İzmir,1993,S.137

[124] Umar,a.g.e.,s.49

[125] Beyru,a.g.e.,s.69

[126] Beyru,a.g.e.,s.79

[127] Erpi,a.g.e.,s.9

3.2. Levantenler ve Rumlar Arasındaki İlişkiler

Levantenler ile diğer azınlık gruplar arasındaki ilişki de, ticari menfaat mücadelesi zaman zaman etkin rol oynamıştır. Bu sebeple Mütareke ve işgal döneminde, Levantenlerin genellikle Yunan aleyhtarı oldukları, Türkleri Yunanlılara tercih ettikleri, Van Der Zee, Wood, Giraud, Whittall ve Maltass aileleri gibi birçok Levanten ailenin Türkleri destekledikleri bilinmektedir.[128] Bülent Şenocak bu durumu; "Kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklar sayesinde büyük bir servet yapan Levantenlerin, Yunanlıların hâkim oldukları bir İzmir'de, istedikleri düzeni kuramayacaklarını bilmeleriydi."[129] şeklinde ifade etmektedir. Nitekim, aynı meseleyle ilgili olarak, o dönemin Amerikan Konsolosu olan Gerge Horton, 19 Temmuz 1919 tarihli raporunda:

"….Bir tek atla çekilen eski püskü arabalardan oluşan İzmir'in tramvay sistemini ya da ortaçağdan kalma ışıklandırma sistemini görenler, Türk Hükümetinin himayesinde kötü hizmetleri pahalıya satarak zengin olan bu bayların niçin Yunan aleyhtarı olduğu anlaşılabilir. Hemen hemen bütün firmalar, Türk ortaklarla ya da Türk memurlarla birlikte çalışarak**,** büyük kâr sağladıkları ve büyük ayrıcalıklardan yararlandıkları için, Doğu'da başlıca ticari rakipleri olan Yunanlıların gelişinden hiç hoşnut olmadılar…"

diye açıkça belirtmektedir. Uzun süre İzmir'de yaşamış olan Forbes adlı Ünlü İngiliz iş adamı[130] ise 30 Nisan 1921 tarihinde, Lord Riddell'e gönderdiği yazısında şöyle diyordu:

"Yunan işgali altında bulunan bölgelerde durumun olduça kötü olduğunu belirtmekten üzüntü duymaktayım. Yunanlılar, Türkleri yönetecek yeteneğe sahip kişiler değillerdir. İngiltere'dekilerin, Yunanlıların gerçek çehrelerini bildiklerini sanmıyorum. Nazilli bölgesinde bu güne dek yapılan kamçılama, şimdi kurşunlamaya dönmüştür. Tüm ülkede bir terör havası

[128] www.compapp.dcu.ie/humphrys/FamTree/Maltass/turkey.history.html
[129] Şenocak,a.g.e.,s.175
[130] http://www.nedimatilla.com/index.php?option=com_content&task=view&id=135&Itemid=39
"Forbes Ailesi, Buca'da ve Bornova'da köşkleri olan İzmir'deki Levanten aileler içinde en zenginlerden biriydi. Forbes Ailesi de uzun romanlara konu olabilecek bir aileydi ama İzmir romanları henüz yazılmaya başlamadığı için onların da öyküsü henüz edebi bir eser hâline dönüşmemişti. Forbes'lerin Birinci Kordon'da bir "döviz büroları" da vardı. İzmir'e yanaşan gemilerden inenlerin yanlarında getirdikleri paralar ile İzmir'de "geçen paralar" arasında da bir değişim yapılması gerekirdi. Burada en güvenli "change-exchange" için Forbes'lere başvurmak yeterliydi. Forbes ailesi, Rumlar'ın Anadolu'dan çıkarılmasına paralel olarak, 1920 yılından sonra İzmir'i terk ederek İngiltere'ye yerleşmiştir."

esmeye başlamıştır. Yunanistan'dan en son gelen askerlerin disiplini oldukça zayıftır.

Gördükleri her Türk'ün başı boş bir köpek gibi öldürülmesini görev sayıyorlar. Hiçbir Türk

şimdi bölgede güven içinde dolaşamıyor ve hatta Osmanlı Rumları bile Yunan askerlerince

tedhişe tabi tutuluyor."[131] Forbes bir başka yazısında yine Riddell'e "İzmir kentinde, her iki

taraf da çirkin olaylar çıkarıyor; ama bunun nedeni, Türkleri ürküten Yunan propagandasıdır. Bu

ülkeyi veya herhangi bir bölümünü bu sırada Yunanlılara vermenin korkunç bir hata olacağı

kanısındayım."

diyordu.[132]

Harold Francis adlı bir İngiliz de, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na 25 Şubat 1920 tarihinde gönderdiği bir yazıda; "İzmir'i Yunan'a vermek, Liverpool'u Rusya'ya ve Marsilya'yı veya Havr'ı Almanya'ya teslim etmeye benzer." demekteydi.[133]

SONUÇ

Sonuç olarak bütün bu örneklere baktığımızda; Levantenlerin, Osmanlı devleti toprakları üzerinde yaşayan batılılar olduklarını söyleyebiliriz. Levantenler, İzmir serüveni boyunca her türlü kültürel etkileşimde bulunmuşlar ve uyum sürecini başarıyla sürdürmüşlerdir. Ekonomi, eğitim, sağlık, spor gibi birçok alanda İzmir'in gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bugün sayıları çok azalmış olsada, Forbes, Aliberti, Arkas, Battalzi ailelerinin hâla büyük bir ekonomik etkinliğinin olduğu görülmektedir. Fakat özellikle Cumhuriyet döneminden sonra yabancılara tanınan birçok ticari ayrıcalığın sona ermesiyle, İzmir'in levanten nüfusu oldukça azalmıştır. İzmir'i kısa zamanda bir Levanten şehri yapan önemli unsurlardan birisi de farklı dil, din ve millete sahip olan Rum, Ermeni, Yahudi ve Levantenlerin Osmanlı Devleti'nin büyük hoşgörüsü sayesinde kendi kültürlerini ve inançlarını özgürce yaşayabilmeleri olsa gerektir. Zaten muhtelif yerlerde açılmış olan ve âdeta iç içe geçmiş olan ibadethane, hastane,tiyatro vs. kurumlarına baktığımızda bunu görmek daha da kolay olacaktır.

KAYNAKÇA

- **AKURGAL Ekrem;** Eski İzmir I.Yerleşme Kantları ve Athena Tapınağı,Ankara,1983
- **Ana Britannica Ansiklopedisi**; c.14
- **ATAY Çınar;** İzmir'in İzmir'i, İzmir 1993
- **ANAR Erol;** Öte Kıyıda Yaşayanlar, Azınlıklar, Yerli Halklar ve Türkiye, İstanbul, 1997
- **AUGUSTINOS Gerasimos**; Küçük Asya Rumlar Ondokuzuncu Yüzyılda İnanç,

[131] Salahi Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacıların Batı Anadolu'da Uyguladığı Siyaset,Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri,İzmir,1994,s.69

[132] Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları,İstanbul,1994,s.30

[133] Sonyel,a.g.m.s.67

Cemaat ve Etnisite, Ankara 1997

- **BALTAZZİ Alex;** 6-8 Mart 1998 tarihinde Ege Üniversitesi'nde, İzmir'de Avrupa Öğrencileri Genel Forumu'nda yaptığı "Levantenler ve Levantizm"konulu panel metni.
- **BAYKARA Tuncer;** İzmir Şehri ve Tarihi,İzmir,1951
- **BEYRU Rauf;** 19.Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sosyal Yaşam; Üç İzmir, İstanbul,1992
- **BERBER Engin;** Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı.D.E.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,Doktora Tezi,İzmir,1993
- **ÇATALBAŞ Resul;** Anglikan (İngiliz) Kilisesi Misyonerliği ve Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkileri, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Y. 15, S. 24, Şanlıurfa 2010
- **DOĞAN Mehmet;** Büyük Türkçe Sözlük, 2005
- **GOFFMAN Daniel;** İzmir ve Levanten Dünya, İstanbul,1995
- **K.A.A.M., Göç;** Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923), İstanbul, 2001
- **KÜTÜKOĞLU Mübahat;** İzmir Tarihinden Kesitler, İzmir, 2000
- **ELDEM Ethem;** 6-8 Mart 1998 tarihinde Ege Üniversitesi'nde, İzmir'de Avrupa Öğrencileri Genel Forumu'nda yaptığı "Levantenler ya da Avrupalılar"toplantısı panel metni.
- **ERCAN Yavuz;** Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler,Ankara 2001
- **Redhouse;** 1980
- **ŞENOCAK Bülent;** Levant'ın Yıldızı İzmir, İzmir 2008
- **SERÇE Erkan;** İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917, İzmir 1998
- **PAKALIN Mehmet Ziya;** Osmanlı Tarih Deneyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1946, c.3
- **Türk Ansiklopedisi;** c.23
- **OBAN Raziye;** Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme,Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2006
- **PINAR İlhan;** "Levant,Levanten, Levantenlik",İzmir Kent Kültür Dergisi, İzmir, Mart 2001
- **_____;** Gezginlerin Gözüyle İzmir, 17.Yüzyıl, İzmir 1998
- **_____;** Gezginlerin Gözüyle İzmir, 18.Yüzyıl, İzmir 1996
- **POLİTİS Kozmas**; Yitik Kentin Kırk Yılı, İstanbul,1994
- **UMAR Bilge;** İzmir'de Yunanlılar'ın Son Günleri, Ankara,1974
- **ÜLKER Nemci**; 17. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi, İzmir, 1994
- **YILMAZ Serap;** "İzmirli Levantenler", Avrupalı mı Levanten mi?, İstanbul 2006
- www.compapp.dcu.ie/humphrys/FamTree/Maltass/turkey.history.html
- www.yerelgundem.com/yazarlar,Ayla Congar, "İzmir'in Müslüman Olmayan Halkı" İzmir 2010
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Rum